

הגוים. (אך פירושו נסתר מיהושע יב'-יט) שנאמר מלך הצור אחד שמשמע שהרג את מלך הצור. וצ"ע.)

* וי"מ שיבין זה מלך בחצור שהיתה עיר מחודשת ולא החצור היא ששרף יהושע, והוא כלומר סיסרא עם צבאו ישבו בחרושת הגוים. (וסייעתא להסבר זה משמואל א' יב'-ט') וישכחו את ה' א-לקיהם וימכרו אותם ביד סיסרא שר צבא "הצור".

ג. ויצעקו בני ישראל אל ה' כי תשע מאות רכב ברזל לו והוא לחץ את בני ישראל בחזקה עשרים שנה.

(הסבר)

בני ישראל צעקו חזק אל ה' (צעקה היא חזקה יותר מזעקה שהיה בפעמים הקודמות) וביאר הפסוק 3 סיבות לצעקתם.

1) כי 900 רכב ברזל לו - ולא העלו בדעתם שיצליחו בדרך הטבע להלחם עמו.

2) כי לחץ את ישראל בחזקה, - (ובמדרש: בחיורפים ונידופים, כלומר אצל עגלון היה כבוד לה' כמו שראינו שקם לכבוד דבר ה' אלא שרק רדה בעם ישראל בגופם, לעומת יבין הכנעני שהיה מחרף ומדגף שם שמים.)

3) עשרים שנה. - הזמן הארוך ביותר שהיו ישראל משועבדים עד עתה היה 18 שנה, וכאן כבר 20 שנה.

ד. ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא.

(הסבר)

בצר לישראל מאד, הקים להם ה' מושיע בשם דבורה הנביאה שהיתה אחד מ- 7 נביאות שקמו להם לישראל. ראינו לעיל שלהצלת ישראל זקוקים ליכות התורה, אך בדור זה היו תלמידי חכמים מועטים, ואשה היא היתה מלמדת את העם תורה. ובמה זכתה לזה? ומי הוא לפידות בעלה?

על זה אומר הילקוט בשם התנחומא, מה טיבה של דבורה שנתנבאת על ישראל ושפטה אותם והלא פנחס בן אלעזר עומד, מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ בין גוי בין ישראל, בין איש בין אשה, בין עבד בין שפחה, הכל לפי מעשו של אדם רוח הקדש שורה עליו. תנא דבי אליהו אמרו בעלה של דבורה עם הארץ היה אמרה לו בא ואעשה לך פתילות ולך לבית המקדש שבשילה או יהיה חלקך בין הכשרים שבהם ותבא לחיי העולם הבא, והיא עושה פתילות והוא מוליך לבית המקדש.

וג' שמות יש לו: ברק, ומיכאל, ולפידות.

ברק- ע"ש שפניו דומים לברק. (מאירים מקדושה).

מיכאל- ע"ש שהוא ממין את עצמו (עניו, כדלהלן)...

לפידות- ע"ש שאשתו עושה פתילות והיא מתבוננת ועושה פתילות עבות כדי שיהיה אורן מרובה, והקב"ה בוחן ליבות וכליות אמר לה, דבורה, את נתכוונת להרבות אורי, אף אני ארבה אורך ביהודה ובירושלים. כנגד י"ב שבטים וכו'.

מבהיל, במה זכתה לנבואה ולהנהיג את ישראל וללמדם תורה בזכות רצון להרבות כבוד שמים בכל ליבה... ומובן מי זה לפידות, ובהמשך נראה שזכה שהוא ינצח במלחמה זו.

פרק ד'

א. ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ואהוד מת.

(הסבר)

בני ישראל הוסיפו לעשות הרע בעיני ה', אחר מות אהוד. הערה: 2 קושיות מתעוררים בפסוק זה.

1) מדוע נאמר ואהוד מת, ולא ושמגר מת, כי הרי שמגר היה שופט אחר אהוד.

2) למה הסגנון ואהוד מת ולא וימת אהוד ויוסיפו לעשות הרע וכו'.

על השאלות הללו מתרץ האברבנאל שבימי שמגר היו כבר בני ישראל חוטאים ולא הצליח להחזירם למוטב ולכן היה זמנו קצר מאד, והסבר הפסוק שמיום מותו של אהוד עשו בני ישראל את הרע בעיני ה'.

* הרי"ף (פי' המופיע באברבנאל) מבאר ששמגר היה בימי חיו של אהוד, ומה שנאמר לעיל ואחריו אין הפירוש אחר מותו אלא אחריו עשה תשובה. ולכן נאמר ואהוד מת כי במות שמגר עדין היה אהוד קיים ועדין לא חטאו עד עתה שמת.

* המלבי"ם מבאר שכבר בימי אהוד סמו מהדרך אלא שכל עוד שהיה חי זכותו הגינה עליהם, ומדויק מאוד קדימות ויספו בני" לעשות הרע בעיני ה' (עוד טרם מות אהוד, וגם) אהוד מת (וזכותו לא הגינה עליהם יותר).

ב. וימכרום ה' ביד יבין מלך כנען אשר מלך בחצור ושר צבאו סיסרא והוא יושב בחרושת הגוים.

(הסבר)

היות ובני ישראל עשו את הרע בעיני ה' מכרם ה' ביד יבין מלך כנען שמלך פעם בחצור ושר צבאו סיסרא, והיום היה גר בחרושת הגוים. דגש: עד עתה מכרם בידי עמים רחוקים שאינם מ- 7 העמים. ועתה התקיים בהם העונש שהנשארם נהיו לצידים. בזה שנתנו למלך כנען והוא רדה בהם.

הערה: גם פסוק זה מאוד מוקשה.

1) הרי חצור נכבשה ע"י יהושע ומלכה יבין נהרג ואיך נמסרו בידו? (עיי' יהושע יא'-י) ...וילכד את חצור ואת מלכה (יבין, עיי"ש פ"א) הכה בחרב, ... ויכו את כל הנפש אשר בה לפי חרב החרם לא נותר כל נשמה ואת חצור שרף באש.

2) מדוע נאמר אשר מלך לשון עבר, ולא המולך.

3) מראשית הפסוק משמע שהיה בחצור ובסופו, בחרושת הגוים.

* הרד"ק מתרץ: שיבין היה שם כל מלך בחצור כמו פרעה במצרים, ומלך זה היה משארית משפחת המלוכה אשר מלכו בחצור ולכן שנאה כבושה היה לו לישראל, ומלך בחרושת הגוים, שהמקום נקרא כך בגלל המבצרים הרבים שהקים שם כמו שתרגם יונתן בתקוף כרכי עממיא. כלומר בחזק עיירות העמים.

* המצודות טוען שאמנם הרג יהושע את עיר חצור אך לא את מלכה, ומה שנאמר הכה בחרב הולך על העיר ולא על המלך שאותו שילה. ולפנים מלך בחצור ועתה בחרושת

ה. והיא יושבת תחת תומר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט.

(הסבר)

והיא יושבת תחת תומר – עץ תמרים שצילו מועט ואין שם חשש יחוד, ומקומה היה ידוע וקבוע עד שנקרא תומר דבורה, ונמצא בין הרמה ובין בית אל שבהר אפרים, ונאספו אליה בני ישראל למשפט.

ובילקוט: והיא יושבת תחת תומר, אמר ר"ש בן אבישלום משום יחוד, ד"א, מה תומר זה צילו מועט אף ת"ח שבאותו דור מועטין...

עוד שם (בשם תד"א) והיא יושבת תחת תומר, לפי שאין דרכה של אשה להתיחד בתוך הבית וישבה בצילו של דקל "מלמדת תורה לרבים".

וברש"י כאן מובא בשם תרגום יונתן, שאין מקרא זה כמשמעו, ואין אלו סימני ישיבתה, אלא ללמדנו שאשה עשירה היתה ומן המקומות האלו הית פרנסתה. והיא יושבת בעירה עטרת שמה. תחת תומר – תמרים היו לה ביריחו, וכרמים ברמה, וזתים בבקעת בית אל שהוא מקום שמן. ועפר חויר בהר אפרים במור מלכא, ואומר אני שמוכרין אותה ליוצרי חרס, ויש פותרין עפר חויר – שדה זרע, כמו שדה הלבן.

* ואשר לכשרות לדון באשה ע"י תוס' ב"ק מו-א. שקבלו עליהם ישראל אותה לשופטת, א"נ ששפטה ע"פי הדיבור.

ו. ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה ה' א-לקי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבולון.

(הסבר)

היא שלחה לקרוא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי יש שאומרים שהוא בעלה, (אליהו רבה תחילת פרק מ') ומדוע היה גר במקום אחר כי אחר שקבלה נבואה נפרדה ממנו. ואמרה לו כך צוה ה' א-לקי ישראל את משה רבינו שהחרם תחרים ועתה הגיע הזמן לקיים מצוה זו, ע"כ לך ותמשוך בדברים עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון אל הר תבור. ומדוע דוק לברק בן אבינועם, מה היה זכותו? וכן מדוע יקח מבני נפתלי וזבולון דוקא?

על כך אומר הילקוט: וכי מה טיבו של ברק אצל דבורה אלא אמרו: ברק שימש את הזקנים כל ימי יהושע, וחזר ושמש אחר מיתתו לפיכך הביאוהו ונתנוהו אצל דבורה. במי הקב"ה מושיע את ישראל בבני אדם שמשכימים ומעריבין לבית הכנסת ולבית המדרש ועוסקין בתורה בכל יום תמיד. [וברש"י ב"ר פ"מ-ד', מוסיף הן ומשמישהן] וכי מה טיבו של שבט זבולון ונפתלי שבאת ישועה גדולה על ידיהם, אמרו נפתלי שמש את יעקב אבינו וזבולון שמש את יששכר ונעשה לו אכסניא. ננסה להבין עומק דברי חז"ל, זה ברור שזכות התורה כאן הוא זה שניצח, וכמאמר דוד המלך ע"ה בתהילים (קכב) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. והגמ' במסכת מכות (י.) דורשת מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה (ולא יתמוטטו) שעריך ירושלים שהיו עוסקים בתורה. אלא שדור זה היו בו ת"ח מועטים כתומר, ובזכות מה ינצחו, בלית ברירה נומלים אנו את משמשי

התורה, ברק ששימש את הזקנים, ואף בעצמו היה משכים ומעריב לבתי כנסיות ובתי מדרשות (אע"פ שעם הארץ היה אם נאמר שאכן הוא בעלה) ועוסק בתורה כפי יכולתו בכל יום תמיד. ושבט נפתלי שמש אביו את יעקב אבינו (ובישר לו את הבשורה שיוסף חי ותחי רוח יעקב, מעם לוועז) וזבולון שמש את שבט יששכר, ואם אין הרבה תלמידי חכמים לפחות משמשי תלמידי חכמים צריכים ובזכותם ינצחו במלחמה.

**ובמגילה יד: אמר רב נחמן לא יאי(נאה) יהירותא (חשיבות) לנשי, תרתי נשי יהירן הויין וסניין שמיהו. (שתי נשים שהתנהגו בחשיבות, ושמותם שנואים) חדא שמה זיבורתא (אחת שמה דבורה – שם שרץ העוף) וחדא שמה כרכושתא (ואחת שמה חולדה). זיבורתא כתיב בה ותשלח ותקרא (אצל דבורה נאמר ששלחה לקרא את ברק בן אבינועם) ואילו אידי לא אזלה לנביה (והיא לא הלכה אליו)...

כמה תבעו חז"ל, הרי היא היתה נביאה, שופטה את ישראל, וברק... עם הארץ היה, האם אפשר לדרוש מאשה לעזוב את כל ישראל הבאים אליה למשפט וללכת מהר אפרים שבמרכז ארץ ישראל עד הר תבור שבצפון ארץ ישראל כדי לומר לבלק את דברי ה'?! אבל חז"ל רואים כאן תביעה עליה, ואומרים שלכן שמה דבורה כי יש כאן קורטוב דק מן הדק של יהירות...

ז. ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ונתתיהו בידך.

(הסבר)

ואמרה לו שה' אמר לה בנבואה שימשוך לשם ליד נחל קישון הזורם לרגלי הר תבור (בצד דרום מערב) את סיסרא שר צבא יבין ורכבו והמונו, אע"פ שאיצטננינו יאמרו לו שלא ילך למלחמה שלא ינצח בה בכל זאת אקשה את ליבו ואמשכנו לשם.

ה. ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך.

(הסבר)

ברק טען שבני ישראל לא יאמינו לו שה' צוה לצאת לקרב נגד סיסרא אלא אם כן היא עצמה תאמר נבטואתה בפניהם או יצליח לאספם. ולכן אם לא תלכי עמי אין טעם שאלך. (ולא שלא רצה ללכת, כי האיני מציית לדברי הנביא חייב מיתה). ולפי המדרש שהבאנו לעיל ששמו היה מיכאל, היה שפל – מך, ולא האמין בעצמו שיצליח להלחם עם סיסרא ורצה שתבוא עימו שבזכותה הם ינצחו.

ובבראשית רבה (פרשה מ'-ד') ר' פנחס בשם רב אבון אמר ב' בני אדם היו עיקר ועשו עצמם טפילה אברהם וברק. ברק – ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה ה' א' ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים וכו'. ויאמר אליה אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך... אע"פ שהיה הוא עיקר המנצח שכן נאמר לה בנבואה עשה עצמו טפל אליה.

ט. ותאמר הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכר ה' את סיסרא ותקם דבורה ותלך עם ברק קדשה.

י. ויזעק סיסרא את כל רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת כל העם אשר אתו מחרושת הגוים אל נחל קישון.

(הסבר)

כדי להבין את גודל ישועת ה' במלחמה זו עלינו להעתיק את הילקוט שמעוני במקום.

ויזעק סיסרא, סיסרא בא אליהם בארבעים אלף "ראשי גייסות" וכל אחד היה עמו מאה אלף. (100.000 X 40.000 = 4.000.000.000 . במילים ארבע מליארד חיילים) ובן שלושים שנה היה (סיסרא) וכבש כל העולם בכוחו. ולא היה כרך שלא היה מפיל חומה בקולו (כלומר בשאגתו היתה חומת העיר נופלת) ואפילו היה שבשדה בין שהיה נותן עליה קולו לא היתה זזה ממקומה. אמרו כשהיה יורד לרחוץ בנחל קישון היה עולה בזקנו כמה מאכל בני אדם, דגים. (כלומר דגים בכמות המספקת לסעודת כמה בני אדם) ותשע מאות סוסים במרכבתו, ובחזרה לא היה אחד מהם חוזר בשלום (כי מהתאמצותם לנושאו היו מתים). והרי הו"ל לא מספרים לנו מליצות או סיפורים דמיוניים מדהים כוחו בלבד, ואליו גייס כמות כזו של אנשים, מחרושת הגוים (ובמפרשים, נקרא חרושת ע"ש שהיו ממציאים שם כל מיני כלי מלחמה. (השוה בראשית ד'-כב, לומש כל "חורש" נחושת וברזל)

ועוד במדרש תנחומא: באו מלכים נלחמו (ה' - יט') 31 מלכים הלכו עם סיסרא כשהלך להלחם עם ישראל ונהרגו עמו... (מובא בילקוט שמעוני נב) וכנגדם עומד ברק בן אבינועם עם... עשרת אלפי איש!!! בלי כלי מלחמה כלל כמו שנראה בפרק דלהלן. יד. ותאמר דבורה אל ברק קום כי זה היום אשר נתן ה' את סיסרא בידך הלא ה' יצא לפניך וירד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו.

(הסבר)

דבורה מחזקת את ברק ואומרת: קום ממקומך ורד לעמק להלחם, כי זה היום (דוקא היום ולכן עליך למהר לנצל את מתנת ה') אשר נתן ה' את סיסרא בידך, הלוא ה' יצא לקראתך, כלומר הרי ה' כבר עשה את מלחמתך וא"כ מדוע תתעכב. ברק שומע את נבואתה, אינו עושה שיקולים הרי בהר אני מבוצר יותר ויש לי עדיפות מינימלית אך כשארד לעמק ודאי שינצחו אותי אלא הוא יורד מהר תבור והעשרת אלפי איש אחריו... איזה אמונה !!! איזו מסירות נפש !!!

זו. ויהם ה' את סיסרא ואת כל הרכב ואת כל המחנה לפי חרב לפני ברק וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו.

(הסבר)

עכשיו כשיש כזו אמונת חכמים, ויש זכות של משמשי התורה, אין הם מהרהרים אחר דברי הנביאה, מניע זמן הישועה. ה' המם את כל הרכב ואת כל המחנה לפי חרב לפני ברק. סיסרא קורא את המצב, משאיר את מרכבתו ונס רגלי להציל את עורו.

מה בדיוק קרא שם, יש בידינו קטעי דברים שננסה לשלבם ולהבין מה קרא שם. תקופת המלחמה היתה באביב בליל

(הסבר)

ענתה לו דבורה היות ואתה נבחרת למצביא בקרב זה חיבת אני לציית לך אפילו אם איני מבינה כמוד, אך בכל זאת את עצתי לא אמנע ממך ואומר כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך אם אלך עמך, כי תהילת המצביא הוא לאחד מ-2 הסיבות. או מזה שהצליח לאסוף חיל ולצאת לקרב נגד החזק ממנו, או ממה שהוא יהרוג את שר הצבא האויב בכוחו, והיות וברוח הקדש אני רואה כי שר הצבא ינתן ביד אשה, לכן אם תאסוף לבד את החיל יהיה תפארתך בזה שהרהבת עוז לצאת לקרב נגד החזק ממך, אך אם אני אלך עמך, הרי גם היציאה לקרב תהיה על ידי אשה לא תהיה לך תפארת כלל, אך ברק-שמיכאל שמו הוא מך ושפל ואינו רוצה שתפארת הקרב תקרא על שמו, לכן עומד על כך שדבורה תלך עמו, ואז קמה ממקומה, נפרדת מההרבצת תורה והולכת עמו לקיים רצון ה'.

* אפס- אבל.

י. ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי קדשה ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ותעל עמו דבורה.

(הסבר)

ברק הזעיק למלחמה את בני זבולן ונפתלי לקדש ומשם עלה להר תבור כשעשרת אלפי איש בעקבותיו, ודבורה עלתה עמו.

הערה: אמנם בנבואה נאמר קודם בני נפתלי ואח"כ בני זבולן, י"ל שזבולן היו יותר רחוקים ולכן היה צריך להביאם משם לקדש אך בני יששכר כבר חיכו שם, או שהיות והיה משבט נפתלי אם היה קורא לבני שבטו קודם היו שוענים עליו שמעדיפם בגלל שהם בני שבטו לכן חלק לבני זבולן כבוד וקרא להם קודם. (מעם לועז).

יא. וחבר הקני נפרד מקין מבני חבב חתן משה ויט אהלו עד אלון בצעננים אשר את קדש.

(הסבר)

כהקדמה להריגת סיסרא על ידי יעל כתב שחבר שהיה מצאצאי יתרו נפרד משאר בני הקיני שהלכו למדבר יהודה בנגב ללמוד אצל עתניאל בן קנז, והיות והוא כבר מת, נפרד מהם חבר והיות והיה יושב אוהלים וכנראה גם רועה צאן היה נודד למקום מרעה והיה מגיע עד המקום ששמו אלון בצעננים (מלשון בצעי מים= ביצות). שהיה ליד קדש שהוא בנגב ישראל. לכן כנראה לא היה נראה בעיני סיסרא כאויב (כי עצם הפרדו משאר בני הקיני שהתגיירו והתבודדו במקום הביניים נתן לו מעמד של שלום בינו ליבין מלך כנען כמו שנראה בהמשך).

יב. ויגידו לסיסרא כי עלה ברק בן אבינועם הר תבור

(הסבר)

הודיעו לסיסרא שברק בן אבינועם עלה והתבצר בהר תבור. והוא ערוך למלחמה. והיות והנמצא בהר יש לו עדיפות גדולה על העומד בעמק, הזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל חילותיו, וכך כולם נפלו בידי ישראל.

(הסבר)

אנחנו עדין עוקבים אחר נבואת דבורה כי ביד אשה יתן ה' את סיסרא. מהרף ומגדף זה (עיין לעיל לחץ את ישראל "בחזקה") אדם שכל כולו אומר כוהי ועוצם ידי, אין הנהגה בעולם, ראוי שימות מות הרפה ובזיון וימסר ביד אשה למות.

...זה היה סיסרא, וכו' מה היה סופו? לפי שהיה מחרפם ומגדפם בלחיצה, לכן מת מיתה גדופה, שמסרו ביד אשה, כמו דכתיב כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא – מידה כנגד מידה. (מדרש).

סיסרא גם ממקום המערכה, ניצול מן אש – חום הכוכבים, ומן המים – מי נחל קישון, ואף מן הרב ברק, שכן לא ברח לעבר הרושת הגוים שם שיער שבהסתערות של ישראל יתפסוהו. אלא ברח לצד הנגדי והגיע ליד אוהל יעל אשת חבר הקיני, וזכר הוא היטיב שברית שלום בין יבין מלך הצור ובין חבר הקיני, ובטח בהם. אין הוא מתבונן הרי הברית עם המלך ולא עם נתיניו,

יה. ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה.

(הסבר)

סיסרא עומד ומתלבט, עיף הוא מהקרב הקשה, תשוש הוא מהמפלה והניסה אך אויביו דולקים... אחריו האם יסתר כאן או ימשיך לברוח, יעל יוצאת לקראתו ומשכנעת אותו סורה אדני, סורה אלי אל תירא. עייפותו ביחד עם שידולי יעל פועלים את הפעולה הרצויה, ואכן ויסר אליה האהלה, ותכסהו בשמיכה.

במדרש (ויקרא רבה פ"ג כג"י) שלשה הם שפלטו מעבירה, יוסף ויעל ופלט... יעל מנין שנאמר ותצא יעל לקראת סיסרא ותכסהו בשמיכה, מהו בשמיכה... אמר ריש לקיש חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה, ומהו שמיכה? שמי כה. שמי (כאן) מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע. ועיין הוריות י: דברי ר' יוחנן בשם רשב"י החולק על דרשה זו. (ולדבריו מובן יותר מדוע הפרה יעל את ברית השלום אחר שהוא הפרה ראשון).

יט. ויאמר אליה השקיני נא מעט מים כי צמתי ותפתח את נאוד החלב ותשקהו ותכסהו.

(הסבר)

סיסרא צמא מאד אחר בריחתו הארוכה ומבקש השקיני נא מעט מים כי צמאתי, יעל יודעת שהחלב מכביד על האברים ומרדים, ומעדיפה למזימתה לתת לו חלב בצורה זו תבדוק את צלילות דעתו אם שם לב לשינוי בספל אדירים – בספל שרגילים ליתן בו מים שנקראים אדירים (רש"י לקמן ה' – כה). כשרואה שאינו שם לב מכסה אותו היטיב בשמיכה שהחום יעזור לו לישון מהר.

כ. ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם איש יבא ושאלך ואמר היש פה איש ואמרת אין.

(הסבר)

סיסרא רואה שכוחו אינו עומד לו עפעפי עיניו נעצמות ולכן מבקש עמוד בעוז ובעצמה כגבר פתח האהל, והיה אם איש בין מבני ישראל ובין מהכנענים יבא ושאלך היש פה איש, ואמרת אין.

פסח. (מאמר הפייט בהגדה של פסח – מיסת נגיד הרושת סלית בכוכבי לילה, ויהי בחצי הלילה) היוסיפון (בקדמוניות היהודים) מספר כי ה' חולל ביום ההוא סערה עזה והמטיר גשם סוחף בשטח נחל קישון שלא כרגיל אז בעונה זו. חרדת ה' נפלה על הכנענים ואדמת העמק שהפכה לביצה שיתקה את פעולת הרכב הכנעני.

להלן פ"ה-כ. מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא.

וכך אומרת הגמרא (בפסחים קיח:): וכדרש רבה בר מרי, מאי דכתיב וימרו על ים בים סוף, מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו, כשם שאנו עולים מצד אחד כך המצרים עולים מצד אחר, אמר לו הקב"ה לשר של ים פלוט אותם ליבשה. אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה (פרנסה לדגים, רשב"ם) וחוזר ונוטל ממנו? אמר לו אתן לך אחד ומחצה שבהן (אתן לך תוספת של עוד 50%). אמר לו רבש"ע יש עבד שתובע את רבו, אמר לו נחל קישון יהיה לי ערב. מיד פלט אותם ליבשה ובאו ישראל וראו אותן שנאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. (שואלת הגמרא) מאי אחד ומחצה שבהם (כלומר איך אנו רואים שהחוזר לו 50% יותר, ומתרצת) דאילו בפרעה כתיב שש מאות רכב בחור, ואילו בסיסרא כתיב תשע מאות רכב ברזל. כי אתא סיסרא (כשהגיע סיסרא) אתא עליהו בדקרי דפרזלא (בא אליהם במרכבות ברזל) הוציא הקב"ה עליהם כוכבים ממסילותם, דכתיב מן השמים נלחמו הכוכבים, כיון דנחיתו כוכבי שמים עליהן, אקדירו הני דקרי דפרזלא (כיון שירדו כוכבי השמים התחממו מאד המרכבות ברזל נחיתו לאקרורי למסחי נפשיהו בנחל קישון (ירדו לקרר ולרחוץ עצמם בנחל קישון) אמר לו הקב"ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך, מיד גרפם נחל קישון והשליכן לים. שנאמר נחל קישון גרפם נחל קדומים. מאי נחל קדומים – מה פירוש המילים נחל קדומים, נחל שנעשה ערב מקדם. באותה שעה פתחו דגים של ים ואמרו ואמת ה' לעולם (ששילם ה' את מתנתינו מחיל פרעה).

א"כ אנו מבינים כך, פתאום נהיו ברכים ורעמים מחרידים, כוכבי השמים חיממו את המקום הזה מאוד ובמקביל ירד גשם עז והנחל נהיה שוטף. החום של המרכבות ושל גופם אילץ את החיל להכנס לרחוץ בנחל קישון, ואז צוה ה' לנחל לגרוף אותם לים התיכון ומשם הגיעו לים סוף על מנת לשלם את ערבות ה'.

מז. וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה עד חרשת הגוים ויפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד.

(הסבר)

ברק רודף אחר הרכב ואחר המחנה, מענין הנחל לא פוגע בו לרעה, ומאפשר לו מעבר ומרדף עד הרושת הגוים אחר שארית חיל סיסרא, ויפול כל מחנה סיסרא מאלו שהצליחו להמלט לפי חרב לא נשאר עד אחד. ומה עם המרכבות? האם תפס שלל? הרי למדנו שכולם נסעו דרך הים התיכון שלשם נשפך נחל קישון לים סוף.

יז. וסיסרא גם ברגליו אל אוהל יעל אשת חבר הקיני כי שלום בין יבין מלך הצור ובין בית חבר הקיני.

בידי אויביהם, ובהצלחתם. יש כאן תיאור קצר של קבלת התורה, ועונש עויבתי, וכשהזורים בתשובה מיד משתנה המצב.

א. ותשר דבורה – וישרה דבורה בנבואה
 וברק בן אבינעם – וברק בן אבינעם
 ביום ההוא – ביום הנצחון
 לאמר. – וצונו את היהודים גם לאמר את השירה
 (הסבר)

פרק זה הוא שירה שנאמרה בנבואה ע"י דבורה וברק על הניסים שעשה לישראל. לא כל אחד יכול לומר שירה, והמכילתא בפרשת בשלח מונה שבס"ה בעולם יהיו עשר שירות, כשהעשירי הוא לעתיד לבוא, שנאמר שירו לה' שיר חדש תהילתו בקהל חסידים. זכתה דבורה וברק לומר את השירה השישית בעולם.

* היות וברוב הפירוש של הפרק נצמד רש"י לפירוש תרגם יונתן עשינו גם אנו כן,

** ביום ההוא – ... בשעה שאתה עושה לנו ניסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום ... עשית לנו ניסים ביום ואמרנו לפניך שירה ביום, ותשר דבורה וברק בן אבינעם "ביום" ההוא. ב"ר ו' – ב'. (זהו סותר את דברי הפייטן בהגדה שהזכרנו לעיל מיסת נגיד חרושת סילית בכוכבי לילה, ויהי בחצי הלילה.)

ב. בפרע, פרעות בישראל – כשישראל פרוצים
 במעשיהם נהיה פרוץ
 הנהגת הגוים לישראל
 בהתנדב עם – אך כשהתנדב העם לחזור בתשובה
 ברכו ה' – אפשר מיד לברך את ה' על ישועתו
 (הסבר)

בפרע פרעות, – תרגום המילה פרוע – מגולה. (עייין רש"י שמות לב' – כה) וכוונת הפסוק בפרוע, כשמתגלה קלונם של ישראל על ידי הנהגתם שלא כדרך ה', זה גורם לגילוי אכזריות ונגישה מיד העמים אליהם, וכן תרגם יונתן (מוסבר ללשון הקודש) כשמרדו בני ישראל בתורה, באים עליהם האומות ומגרשין אותם מעריהם, (בהתנדב עם) – וכשהזורים בני ישראל לעשות כתורה מתגברין הם על שונאיהם ומגרשין אותם מכל תחום ארץ ישראל, ולכן בגלל עונש שברם סיסרא וכל חילו, ועל גם והצלה שעשו להם כי שבו החכמים לשבת בבתי כנסיות בפרהסיא ומלמדים את דברי התורה אז ברכו ושבחו לפני ה'

* פירוש על דרך הדרש אנו מוצאים (בשבת קיט:) אריב"ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כוחו (בכל כוונתו, רש"י, ובתוס' בקול גדול). קורעין לו גזר דינו, שנאמר בפרוע פרעות – לשון ביטול הגזירות (ביטול הגזיר הבאה לבטל את ישראל) מ"ש כי התנדב העם לברך את ה'. ** ובקהלת רבה פרשה א' – (ד"ה אני קהלת הייתי מלך על ישראל) שמעו מלכים האזינו רוזנים (פסוק הבא) זה היה ראוי להיות ראש לשירה (לפני פסוק בפרוע פרעות) אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

ג. שמעו מלכים – שמעו המלכים שבאו לעזרת
 סיסרא

האזינו רוזנים – האזינו מושלים שבאו לעזרת
 יבין מלך כנען

כא. ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל ותשם את המקבת בידה ותבוא אליו בלאט ותתקע היתד ברקתו ותצנח בארץ והוא נרדם ויעף וימת.
 (הסבר)

הנה מגיע הרגע הגדול, יעל רואה אותו ישן, עתה הוא יכול להיות הרגע המכריע, אם יתעורר עלול לברוח, מצד שני אולי רישרוש יעורר אותו ואז יהרגיה, בכל זאת בעזר ובגבורה מחליטה להסתכן ולפעול במהירות, צריכה היא הרב, זה יקל עליה את המלאכה, אולי תשתמש בהרב סיסרא, אך כבר נאמר לא יהיה כלי גבר על אשה, וכי וההסבר בתרגום ולא תלבש אשה כלי זין של גבר. אין היא מוכנה לעבור איסור תורה, רעיון עולה במוחה יתד האהלה, אמנם היא עבודה קשה לשחררו, ואמנם לזה תצטרך גם מקבת (פטיש) אבל מה לא עושים כדי לא לעבור על איסור תורה, היא מתקרבת בלאט כדי שלא יתעורר ו... תוקעת את היתד ברקה שבראשו, ומחזק המכה צנחה היתד מצד לצד ונתקעה בארץ והוא בגלל שתיתו מהחלב נרדם, ועוד כי היה מאד עייף מבריחתו, לכן וימת מיד בלי שניסה לחליץ עצמו.

** זהו שאמר הכתוב ידיה שלחה בכישור, זו יעל שלא הרגתו בכלי זיין אלא ביתד דכתיב ידה ליתד תשלחנה ומפני מה לא הרגתו בכלי זיין לקיים מה שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה. (מדרש אבכיר).

כב. והנה ברק רדף את סיסרא ותצא לקראתו ותאמר לו לך ואראך את האיש אשר אתה מבקש ויבא אליה והנה סיסרא נפל מת והיתד ברקתו.
 (הסבר)

אחר שהשלימה את המשימה, היא רואה את ברק רודף אחר סיסרא, כיוון ה' את צעדי ברק לשם שלא יתעייף ברדיפתו חינם. יעל יוצאת לקראתו ואומרת לו לך ואראך את האיש אשר אתה מבקש, ברק בא אל אהלה ורואה את קיום נבואת דבורה, הנה סיסרא נופל מת, אך לא מת מעצמו או איבד עצמו לדעת אלא היתד ברקתו – מת על ידי אשה...

כג. ויכנע א – לקים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל.

(הסבר)

אמנם יבין מלך כנען לא נכרת אז, אך כיון ששר צבאו ומיטב חילו נפלו במערכה נכנע לפני בני ישראל, כד. ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על יבין מלך כנען עד אשר הכריתו את יבין מלך כנען.

(הסבר)

ומאז הלכה יד ישראל עליו הלוך וקשה עד אשר הכריתו לגמרי את יבין מלך כנען.

פרק ה'

את השירה אנו נחלק ל- 5 חלקים כשכל חלק מדבר על חלק מהמערכה כולה. החלק הראשון (פסוקים א-ט) עוסק בהסברה לסובת מפירת היהודים

אנכי לה' – אני מיחסת נצחון זה לה'

אנכי אשירה – לכן אני אשיר אליו

אומר לה' א-לקי ישראל – אומר לה' שיש לו

השגחה פרטית על ישראל

(הסבר)

לפי התרגום יונתן המלכים הם אלו שבאו לעזרת סיסרא, והרוזנים – מושלים הם שבאו לעזרת יבין מלך כנען, ומוסרים להם הודעה, לא בכוחכם ובגבורתכם הצלחתם לשלוט על ישראל אני משבחת לה' אליו אשיר ואומר לא- לוקי ישראל. המלבי"ם מוסיף שזמר הוא שבח חזק יותר משיר, וכמו כן שם ה' מורה על הנהגה של כל העולם, אך א-לקי ישראל היא השגחה פרטית לישראל, וכוננת הפסוק אנכי אשירה ... לה' על הנהגתו הכללית עם כל ברואיו, ואגביר הודעה בזמר, לא-לקי ישראל להשגחתו הפרטית עלינו.

רש"י מביא הסבר לכפל המילה אנכי בשירת דבורה – שמעתי מדרש אנדה, לא קפח הקב"ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת(כדי שה' יתן) עליהם את התורה וחזרו בבושת פנים, אמר להם הקב"ה בזה סוף שאני פורע לכם כפלים, נאמר בסיני אנכי ה' א-לקיך, בתבור יאמר- אנכי אנכי, בכרמל יאמר כפול- ה' הוא הא-לקים. (ביתר הרחבה נמצא מדרש זה בילקוט שמעוני בשם התנחומא, על הפסוק כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא, בשעה שבא הקב"ה ליתן תורה שמעו תבור וכרמל והניחו מקומם ובאו להם, ושט כרמל בים והקב"ה צוח להם למה תרצדון הרים גבנונים למה אתם רצים ומדיינים, בעלי מומים אתם (בגלל גאותכם) כענים שנאמר או גיבן או דק, החר חמד א-לקים לשבתו זה סיני. ואע"פ כן פרע להם הקב"ה שכרם במירוץ שנטרפו ובאו. בתבור נפל סיסרא וחילותיו ונעשה לישראל ישועה בראשו, כיון שנפלו שונאיהם של ישראל נאמר בו אנכי לה' אנכי אשירה, בסיני נאמר אנכי, ובתבור נאמר שני פעמים. (וגם אנכי זה נאמר בנבואה) ובכרמל נתקדש שמו של הקב"ה ונאמר בו (במעשה שאלהו אסף את כל ישראל בימי אהאב ואמר להם עד מתי אתם פותחים על שתי הסעיפים, אם ה' הא-לקים לבו אחריו ואם הבעל לבו אחריו, ועשה נסיון שניתנו שתי פרים, אחד לו, ואחד לנביאי הבעל, וכל אחד יקריב את הפר על המזבח, והיה למי שיענה משמים באש הוא האלהים. ונביאי הבעל כמובן לא נענו באש, ואח"כ אליהו התפלל וירדה אש מהשמים, ואז ענה כל העם ואמר) ה' הוא הא-לקים ה' הוא הא-לקים כנגד אנכי ה' א-לקיך (כלומר שחשו כולם את ה-אנכי ה' א-לקיך).

ד. ה' בצאתך משעיר – ה' כשנתת תורה לעמך . והקדמת לשאול את שעיר

אם הם רוצים את התורה

בצעדך משדה אדום – כשהקדמת לשאול את

אדום אם רוצים את התורה

ארץ רעשה – הארץ הזדעזעה בנתינת התורה

גם שמים נטפו – גם שרי האומות בשמים פחדו

ומפחד הזיעה נטפה מהם כמים

גם עבים נטפו מים – גם העננים הזילו מל תחיה

להחיות את היהודים שמתו

מפחד קבלת התורה

(הסבר)

השירה מתחילה על יסוד כל הפורעניות וההצלחות של ישראל וממה שעשה אותם שכל מציאותם נהיתה תלויה אם מקיימים את התורה או לא . ואמרה, התורה שנתנה במורא וגבורה, טובה היא לידבק בה וקשה לפרוש ממנה , כי כשישראל פורשים ממנה מיד נמסרים ביד אויביהם. וכשחוזרים אליה מתגברים על שונאיהם, ואין שלטון בני ישראל תלוי בכוחם וזרועם, מאז שיצאת להציע אותה לשעיר שהיא שדה אדום והם כמו שאר האומות לא רצו לקבל התורה, ורק ישראל הסכימו לקבלה, ובנתינתה ארץ רעשה (כמו שאנו אומרים בברכת שופרות בתפילת ראש השנה אתה נגלת בענן כבודך על עם קדשך לדבר עםם ... גם כל העולם כולו חל מפניך .) גם שמים נטפו. (כלומר שרי האומות בשמים נטפו מפחד ונהיו כנטפים זיעה, מצודות .) גם עבים – עננים, נטפו מים. – מל תחיה.

* ובמכילתא – רבי יהודה ברבי אלעאי אומר, לפי שהיו ישראל משולהבים מחמת האש של מעלה אמר הקב"ה לענני כבוד הזילו מל חיים על בני, שנאמר גם עבים נטפו מים, ואומר גשם נדבות תניף ה'.

* במסכת ע"ז ב: ויאמר, ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, , וכתוב א-לוק מתימן יבוא, מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן, אמר רבי יוחנן מלמד שהחזירה הקב"ה (את התורה) על כל אומה ולשון ולא קיבלוה עד שבא אצל ישראל וקיבלוה.

ה. הרים נזלו מפני ה' – ההרים נטפו מפחד מה'

זה סיני – ובהר סיני עצמו מה קרא שהתמלא

בעשן, וקולות וברקים ולפידים

מפני ה' א-לקי ישראל – מפחד ה' אלקי ישראל

(הסבר)

רש"י פירש נזלו נטפו, (ובתהילים צז יש פירוש נוסף לזה: הרים כדונג נטפו...) במצודות הסביר הרים נזלו זיעה מגודל הרעדה. אך תרגום יונתן ביאר נזלו – זזו. ופירש בהרחבה את אשר אירע עם ההרים בקבלת התורה : הרים זעו מפני ה'. הר תבור, הר חרמון והר כרמל רבים זה עם זה ואומרים אחד לשני עלי תרד השכינה ולי מניע, וזה אמר לזה עלי תרד השכינה ולי מניע, השרה ה' שכנינו על הר סיני שהוא חלש וקטן מכל ההרים, זה סיני זע ורעד ועלה עשנו כעשן הכבשן מפני שהתגלה עליו ה' א-לקי ישראל.

* זה סיני – הרי זה מקרא קצר וכאילו נאמר " כמו " זה סיני שנאמר בו בתורה בפירוש שההר עשן כולו, והיה קול גדול לפידיים ואש, ורעד ... כך גם כל ההרים האחרים פחדו ורעדו.

** על השאלה מה ראתה להזכיר בשירתה על שבח ה' שעזר לעמו את מעמד הר סיני, הסברנו לעיל שזו היא מפתח הצלחה וכשלון היהודים, ואפשר להוסיף, שהיות והומינה את עמי העולם לישמע את שבח ה' כנאמר שמעו מלכים האזינו רוזנים, תיארה את בני ישראל בגדלותם ותפארתם, ואת הירידה אליה הגיעו בעקבות עזיבת התורה.

ו. בימי שמגר בן ענת – בימים ששפט שמגר בן ענת

בימי יעל
 חדלו ארחות
 והלכי נתיבות
 ילכו ארחות עקלקלות – הלכו בשבילים
 (הסבר)

בימי השופט שמגר בן ענת, ובימים ששפט יעל, (כך פירש רש"י ובמצודות חפף את הזמנים יחד ואמר שיעל אף היא שפטת בימי שמגר (כנראה בגלל חשבון 300 שנה של יפתח) אלא שיש קושי בהסבר זה, אם יעל היא שופטת לישראל איך סיסרא התפתה להכנס אליה, ואולי כמנהיגה שאפה לשלום עם יבין והיתה כעין מתווכת בין ישראל ליבין, ואם הנחה זו נכונה מוסברים לנו, (1) למה חבר הקני נפרד מקין, כי היות ויעל חפצה לעזור לישראל להקל מעליהם את עול יבין היתה חייבת להיות קרובה למקום, (2) איך הפרה את הברית עם יבין והרגה את שר צבאו, מעולם לא חתמה עמו ברית שלום, אלא שאפה לשלום ופי' הפסוק כי (דוברת וחותרת ל) שלום בין יבין מלך כנען (לבין ישראל). וסיסרא הימר להכנס אליה שתצילנו.

אך ר' ישעיה פירש והזכיר שמגר ויעל מפני שהם עשו תשועה בישראל (ולא שיעל שפטת) ופסוק זה מבאר שאין לישראל תשועה על ידי מעשה גבורה פיזי לבד ולו יהיה החזק ביותר, שהרי אף בימי שמגר בן ענת שהכה במלמד הבקר 600 איש וגבורתו ללא ספק היא עצומה, וכן בימי יעל שהרגה את סיסרא שר צבא יבין, ומבחינה טבעית הרי זו מכה אנושה לאויבים, עדין חדלו ארחות, – עדין היה פחד ללכת בדרכים, לא היה בטחון. כי הבטחון ניתן מה' כמתנה על שמירת תורתו, ומסיימת עד שקמה היא דבורה ותקנה את שורש הענין שלימדה תורה ברבים כמדרש שהזכרנו לעיל, או אז נהיה שלוח ובטחון.

* ארחות, המלבי"ם מסביר שיש הבדל בין ארחות המוסבר לדרך רחבה מאד בה עוברים שיירות, (אורחת ישמעלים, אצל מכירת יוסף) לבין נתיבות שפירושם שבילים צרים שהם מעבר ליחידים. והסבר הפסוק חדלו ללכת בשיירות בדרכים הרחבים, ואף היחיד שנאלצו ללכת בשבילים צרים הלכו בדרכים מפותלים מפחד האויבים.

ז. חדלו פרוזן – הפסיקו לגור בערים בלי חומה בישראל חדלו – ולא כמו בכניסתם לארץ שהכנענים פחדו לגור בעיר מפורזת אלא גם ישראל פחדו

עד שקמתי דבורה – עד שקמתי אני דבורה שקמתי אם בישראל – קמתי כאמא שילדה מחדש את עם ישראל

(הסבר)

פרט נוסף המעיד על חוסר הבטחון הוא, שכל הערים הפרוים, שאינם מוקפים חומה, חדלו, ונתבטלו. כי יושביהם נסו לערי המבצר.

* והמלבי"ם ביאר שאין זה כפל לשון, אלא התופעה של חדלו פרוזן שהיתה בכניסת ישראל לארץ אצל האמורי

והכנעני, עתה בישראל חדלו, תופעה זו נהיתה עכשיו בישראל.

** עד שקמתי דבורה – עד שקמתי אני דבורה, שקמתי אם בישראל, ובמה היא דומה לאם, (1) כאם הדואגת ומרחמת על בניה, (רש"י) (2) כאם המיסרת את בנה ליישר דרכו (מצודות), (3) כאם היולדת מחדש את העם כולו, (מלבי"ם) ולדברינו לעיל מוסבר היטיב כמצודות, כאם המלמדת את בנה הקטן את הדרך אשר יילך, ומישרת דרכו. כך אני מלמדת את העם את שורש חוסר הבטחון שהוא עזבם את התורה, ועל ידי זה החזרתי להם את הבטחון.

ויונתן תרגם שקמתי – שנשלחתי ואומר: עד שנשלחתי אליהם אני דבורה, נשלחתי להתנבאות על ישראל.

** חז"ל רואים במילים אלו התרברבות, וכך אומרת הנמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, (אם חכם הוא חכמתו מסתלקת מהלל, דאמר מר התחיל לקנתרם (את בני בתירה שלא ידעו שפסח דוחה שבת) בדברים (וכתוצאה מכך כשנשאל בהמשך שכה ולא הביא סכין מע"ש מהו) וקאמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי.) אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו מדבורה, דכתיב חדלו פרוזן בישראל חדלו, עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל, וגו' וכתוב עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר, שנשתתקה מחמת סילוק נבואתה (רש"י). קשה להסביר את הדברים כפשוטן שהרי דברים אלו נאמרו בנבואה, ומשמים כך אמרו לה, ויתכן שבעת אמרה דברים אלו בנבואה, ידעה תורה שבעומק ליבה באה לידי התנשאות כחוט השערה, וזה כבר מספיק שנבואתו תסתלק ממנו.

ח. יבחר אלהים חדשים – כאשר ישראל בוחרים לעבוד לפסל

אז לחם שערים – אז יש מלחמה נגדם בשערי העיר

מגן אם יראה ורמח – אך כאשר חוזרים בתשובה אין צורך להראות מגן או רומח

בארבעים אלף בישראל – נגד הארבעים אלף גדודים שנלחמו בישראל
 כי ה' נלחם להם

(הסבר)

זה היסוד שאני גליתי לעם ישראל: שכאשר יבחר אלהים חדשים, ויעזו את דרך ה' לטובת הפסילים, אז לחם (יהיה מלחמה) בשערים (בשערי העיר) וכאן כאילו חסר חלק... אך כאשר יחזרו בתשובה, אז, לא יהיה צורך במגן או ברומח ללוחמים כי ה' נלחם להם על ידי שנחל קישון גרפם. ומה שכתוב בארבעים אלף בישראל. לדברי היונתן בארבעים אלף שבאו להלחם בישראל, וכך דבריו:

כשהרעו בני' לעבוד לפסלים חדשים שמקרום באו שלא עבדו להם אבותיהם באו עליהם העמים וגרשום מעירותיהם, וכשחזרו לעשות את רצון ה' לא יכלו להרע להם עד שכשסיסרא בא עליהם עם 40 אלף ראשי גיסות, וחמישים אלף אוהזי הרבות, וששים אלף אוהזי רומחים,

* תרגום מילים: אתונות – חמור נקבה. צחורות – לבנות. מדין – לשון דין כלומר על כסא הדין. (או ה – מ' יתירה כי דרך ה – מ' להיות נוסף בשמות, ר' ישעיה). שיחו – ספרו. (וע"ד הדרש עי' עירובין נד:)

- יא. מקול מחצצים – שפחדתם מקול הגדודי
- לסמים (פ"א שפחדתם מקול רישרוש אבני החציץ)
- בין משאבים – שארבו ליד מעברות המים (פ"א שנשמע בעת שאיבתכם מים)
- שם יתנו צדקות ה' – כשתגיעו לשם תספרו את החסד שעשה לנו ה'
- צדקת פרזונו בישראל – והחסד הוא שנתן לנו
- בטחון שנוכל לגור בעיר בלי חומה וללכת יחיד בדרכים
- אז ירדו לשערים עם ה' – ואז ירדו לגור בעירות הפרוזות עמו של ה'

(הסבר)

יונתן תרגם: מהמקום שהיו אונסים אותכם, והיו לוקחים את רכושכם בית כינוס הליסטים, ומושב המוכסין על בארות המים למקום שבנות ישראל שיצאו לשאוב מים לא היו יכולות להשיג קול פרסותיהם מפחד האויב והמציק שם יודו על חסדי ה' ועל החסד שיישב את הערים הפרוזות בישראל, כי אז ירדו מהעיר המוקפת חומה לגור בשערי העיירות הפרוזות, עם ה'.

* תרגום מילים: "מ"קול – ממקום שבו היה נשמע הקול (יונתן), מפני הקול (רד"ק), תמורת הקול (מצודות). ** מחצצים – א' – גדודי קרב, ב' – חלוקי אבני החציץ (רש"י), חיצים – (מפני קול החיצים שהיתם שומעים בשאיבת המים ולכן פחדתם לשאוב) רד"ק, ** משאבים – מקום שאיבת המים. ** יתנו – יספרו. ** פרזונו – שנתן בטחון לגור בערים פרוזות. ** לשערים – לפתחי העיירות.

ובתנא דבי אליהו (פרק י') פרזונו – שמפזרים צדקה (כלומר צדקת ה' היא בגלל אלו שמפזרים צדקה) עיר קטנה שבישראל עמדו ובנו בית כנסת ובית המדרש ושכרו להם חונים ושכרו להם מלמדי תינוקות, נמצא (מתוך כך שהלומדים ילמדו אחר כך אחרים) בתי מדרשות מרובים בישראל שנאמר אחר כך, אז ירדו לשערים עם ה'. וממשיך : ולרוב חביבות הדברים אעתיק את לשונו הזהב אות באות.

אשרי מי שמחדש דברי תורה על פיו, וכל מי שמחדש דברי תורה על פיו דומה כמי שמשיעין אותו (קול) מן השמים ואומר לו כך אמר הקב"ה בני בנה לי בית המדרש ששכר הגדול שיש לי באוצרי שלך היא ובשבלך אני מציל את ישראל, שנאמר אח"כ יבחר אלהים חדשים (וכוונת הפסוק יבחר א – לקים, ה' בוחר – חדשים, דברי תורה המחודשים) או להם שערים (או מצליחים החיילים הלוחמים בשערי העיר). מן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל (ואין צורך שיראה מן ורומח ב – 40 אלף מישראל כי בזכותם ה' נלחם לנו) מכאן אמרו ארבעים אלפים מישראל שנתקבצו יחד ויצאו למלחמה ויש בנייהם זוג אחד תלמידי חכמים דומה להם כאילו אחונו מן ותרים וחרב פפיות בידם, לכך נאמר מן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל.

יב. עורי עורי דבורה – תתגברי בשירתך דבורה

שבעים אלף אוהזי מגינים, ושמונים אלף יורי חיצים, חוץ מתשע מאות מרכבות ברזל שהיו עמו ורוכביהם, כל אלו האלפים וכל המרכבות לא יכלו לעמוד מול ברק ועשרת אלפים האנשים שעמו. (וכך פרש"י).

ולדברי הרד"ק הארבעים אלף הולך על היהודים, והוא סך מספר כלומר כשהיה המלחמה בשערים או בארבעים אלף ויותר יהודים שיש, לא נראה מן או רומח מרוב פחדכם. והמצודות פירש, כשמטיבים אתם דרככם הרי לא צריך מן ורומח כמו שלא היו צריכים ה – 40 אלף חיל יהושע במן ורומח במלחמת יריחו כי נלחם ה' להם.

מ. לבי לחוקקי ישראל – מעומק ליבי אני מודה לחכמי ישראל

המתנדבים בעם ברכו ה' – שמתנדבים ללמד את העם לברך את ה' כי בזכותם היתה הישועה.

(הסבר)

יונתן פירש: אמרה דבורה בנבואה, אני שליחה לשבח את חכמי ישראל שבצרה הזו לא פסקו מללמד תורה. וכן נאה להם לשבת בבתי כנסיות בפרהסיה וללמד את העם דברי תורה, ומשבחים ומודים לה'. ולדבריו מיחסת בנבואה את הצלחת ברק במערכה לחכמי ישראל שעסקו באותה עת בתורה.

רש"י פירש: ליבי מלא אהבה על שמתנדבים בעם לאמר ברכו את ה' – ויתכן שזו אחר המערכה, ועל ידי פעולותיהם זוכים שהנצחון ישאר, ויכנס מורך בלב האויבים ולא יעיוו להרים ראש.

אך הרד"ק פירש: מעומק ליבי אני משבחת את גדולי ישראל ומנהיגו שהתנדבו לצאת בראש המלחמה עם העם ואמרת ברכו את ה' והודו לו שהכניע את אויביכם לפניכם.

חלק ב' עוסק בתיאור המצוקה שהיתה לפני המלחמה. ומענה על המשתמשים ממנה.

- י. רכבי אתונות צחורות – אתם הסוחרים העשירים שמעתה תרכבו על אתונות לבנות
- ישבי על מדין – ואתם הדיינים שמעתה לא תפחדו לדון
- והלכי על דרך – ואתם הולכי דרכים שמעתה הולכים בבטחון
- שיחו – תספרו את נפלאות ה'

(הסבר)

כאן מפרטת 3 סוגי אנשים המבטאים את חתך העם בעיסוקיהם ואמרת:

(1) הסוחרים הגדולים הרוכבים על אתונות לבנות בגלל חשיבותם (שהיו צריכים להפסיק בעסקיהם המסתעפים עקב מצב הדרכים)

(2) הדיינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיה.

(3) שאר "עמך" אנשים רגילים שרוצים ללכת בדרך מכל סיבה שהיא.

שיחו – תספרו את נפלאות ה' על הדברים דלהלן...

עורי עורי דברי שיר – תתגברי בשירך (כי זה כל .
חלקך במלחמה לשבח את ה')

קום ברק – התגבר ברק

ושבה שביך בן אבינועם – ותשבה את השבי בן
אבינועם (כי זה כל חלקך

במלחמה, כי ה' נלחם במקומך)

(הסבר)

לפי פשוטו עוררה את עצמה באומרה התעוררי ושירי שירך בעירנות וברעננות. וכמו כן זיזה את ברק לשבות את השבי, ובמלבי"ם, הדגישה שזה כל חלקם במלחמה, היא תשורר, וברק ישבה שבינו. אך הקרב יעשה ה' עבורם.

* ורש"י הביא את הדרש שהבאנו לעיל ממסכת פסחים שבשביל שהתנאתה ואמרה עד שקמתי דבורה קמתי אם בישראל, סרה ממנה הנבואה והתפללה להמשך השראת הנבואה עליה.

יג. אז ירד שריד לאדירים עם – אז רדו שרידי
ישראל את עמי הגוים החזקים

ה' ירד לי בגבורים – כי ה' רדה עבורי בגבורים

(הסבר)

רש"י פירש. אז ירד – (ירדו) ישלטו, שריד – שרידי עם ישראל לאדירים עם, כמו "ב'אדירים (רד"ק) עם – כלומר בהזקי האומות, וזו לא מגבורתם של ישראל אלא ה' ירד – רדה, לי – עבורי, בגבורים – של האומות, ולדבריו 2 הצאי הפסוק מדבר על השלטת ישראל על יבין.

* אך הרד"ק מבאר: אז (טרם עשו תשובה) ירד שריד (אז עשה ה' שהשריד הוא עם ישראל יהיה רדוי על ידי אדירים עם) אך עתה כשחזרו בתשובה, ה' ירד לי (ה' רדה עבורי) בגבורים. וממילא תציו הראשון בחטא, והשני אחר התשובה. (אך שניהם מפרשים את 2 ה"ירד" לשון רידוי)

** וביונתן פירש ירד ראשון לשון רידה, ושני לשון רידוי, וכך כתב: אז ירד אחד ממחנה ישראל (ברק) ושבר חוזק גבורי העמים וזה לא מגבורת עצמו אלא ה' שבר לפניו את חוזק גיבורי השונאים)

חלק ג', משבחת את השבטים שהשתתפו במלחמה.

יד. מני אפרים שרשם בעמלק – הרודה הראשון
שה' עזר לו היה מבני אפרים

השורש שלהם – הנשיא יהושע

בן נון שנלחם בעמלק

אחריו בנימין בעממך – ואחריו יהיה רודה

נוסף בעזר ה' בעמלק, שאול

משבט בנימין עם עמו – חיל של
מאתים אלף רגלי

מני מכיר ירדו מחקקים – ממכיר ירדו שרים

גדולים שכבשו שישים עיר כל

חבל הארנוב (כבשן יאיר)

ומזבולן משכים בשבט ספר – ומשבט זבולון

ירדו עתה למלחמה עם ברק

הסופרים המושכים בקולמוסן

ואינם מלומדי מלחמה

(הסבר)

ובאיוה גיבורים ה' רדה לי, מיני (כמו מן, וה – י' יתירה) אפרים שרשם – משבט אפרים נשיאם – נלחם בעמלק. אחריו, ואחריו יקום שאול בן קיש, בנימין, שיהיה משבט בנימין בעממך – פירוש א' שיכלה את עמלק וישרפו כנחלים "עוממות". פ"י ב' ירד לנצחם עם עם גדול (כמו שכתוב ששאול פקד את חיליו בבזק ונמצאו מאתים אלף רגלי) וכן ממכיר ירדו מחקקים – שרים גדולים, שכבשו את האמורי כנאמר שישים עיר כל חבל הארנוב. (כך פרש"י, ומקורו, דברים ג' – ד'). שישים עיר כל חבל ארנוב ממלכת עוג בבשן. (ושם פסוק יד') יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארנוב וכו') ומזבולון, (כאן רש"י לא פירט, ויתכן אולי לומר, כלומר והנס האחרון הוא זבולון שהצטרפו לברק במלחמתו שעליהם לקחת קולמוס לכתוב ולפרסם את הניסים שעשה ה' עמם).

הרד"ק לעומת זאת מבאר שזה סיפור שבח השבטים שעזרו במלחמה. וכל אלו שהיו להם פעם נצחונות, באו עתה לעזור לברק, אע"פ שצוה ה' לקחת מבני זבולון ונפתלי, כנראה זה רק לתחילת המערכה אך אח"כ כדי להכניע את יבין לגמרי הצטרפו שאר השבטים מאפרים, בנימין (על אף שהרגו מהם בפלגש בגבעה ונשארו שם רק 600 איש הצליחו להתרבות בשנים אלו ובאו לעזור במלחמה) וכן ממנשה שבעבר הירדו. ירדו מחוקקים להשתתף עתה במלחמת ברק. (ובזה שונה מרש"י שפירש שזה הולך על מלחמת ערי עוג בשעתו) ובשבט זבולון באו אפילו אלו שאין להם ידע במלחמה אלא שהם מושכים בשבט סופר כלומר סופרים הכותבים ספרים בקולמוסם. ורוצה דבורה לשבח את השבטים שהאמינו בה' ונבואתו ושמו נפשם בכפם להצטרף למלחמה, וצועקת בנבואה על השבטים שלא הצטרפו למלחמה בגלל מניעים פסולים. ומפרטת כאן את:

(1 אפרים, 2 בנימין, 3) מנשה, וזבולון... ויששכר.

ובתנחומא: (על שרשם בעמלק אחריו בנימין בעממך ששיניהם נלחמו בעמלק)

אמר רבי שמואל בר נחמני מסורת אנדה הוא בדינו שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל, למה, שאם באים השבטים לידון עם עשו לומר לו למה רדפת את אחיך הוא אומר להם למה רדפתם את יוסף אחיכם ואינכם מעולין ממני, וכיון שהוא בא אצל יוסף אומר לו למה רדפת את אחיך ואינו יכול להשיבו. אם תאמר שעשה לך רעה, אך אחי שילמו לי רעה ואני שילמתי להם טובה, מיד הוא שותק וכו' (וכן בנימין לא עשה לאחיו רעה, לכן בני רחל שיש להם טענה נגד עשו נוצחים אותו).

זו. ושרי ביששכר עם דברה – ושרי יששכר

מלמדים תורה עם דבורה וזו

השתדלותם במלחמה

ויששכר כן ברק – ושאר בני יששכר כן הצטרפו.

לברק למלחמה

בעמק שלח ברגליו – ירד מהר תבור לעמק

להלחם ברגליו נגד רכב סיסרא

כשנשלח על ידי ברק

בפלגות ראובן - אבל בספיקות שבט ראובן
שליבו היה חצוי (מפולג) אם

להשתתף במלחמה

גדלים חקקי לב - רבו ערמומיות לב

(הסבר)

ושרי יששכר, לרש"י החכמים שבהם שטרחו ללמד את ישראל תורה הם עם דבורה, הם היו לעזר לדבורה להפיץ את לימוד התורה שהוא גורם הניצחון, וכנ"ל. (ומה שנאמר ושרי, יו"ד זו יתירה וטפילה ואינה משמשת כלום.) ויששכר - ושאר בני יששכר שאינם חכמים ללמד תורה את האחרים - כן בלק, כן הלכו עם ברק לכל אשר נצטוו על ידו. בעמק שולה ברגליו - לעמק שלהם לכל שליחויות המלחמה, ולאסוף את העם שאר צרכי המלחמה. ועתה צועקת ומגנה את שבט ראובן שגרים לא רחוק מהמערכה ולא הצטרפו לשאר השבטים במלחמה, ואומרת, בפלגות ראובן - בלב המפולג מחמת הספק, שהיה לשבט ראובן שלא ידע להעריך מי ינצח במלחמה ולכן לא רצה להצטרף לקרב (רש"י, או במה שנתפלג משאר אחיו לבלתי השתתף במלחמה, מצודות) רבו חקקי לב - יש מחשבות רבות. וערמומיות.

זו. למה ישבת בין המשפתים - למה ישבת ליד הגבולות

לשמע שרקות עדרים - לשמוע מי יזעק קול מנצח ולצידו תצטרף להלחם

לפלגות ראובן - על ספיקות ליבו של שבט ראובן גדולים חקרי לב - גדולה רעתכם כי הרי לפני ה' .. גלויים מחשבותיכם

(הסבר)

מדוע ישבתם בין גבולות המלחמה בלי להשתתף בה, ורעה נוספת עשיתם ששלחתם שלוחים לברק לאמר עמך אנו, וכן שלחתם שליחים ליבין לאמר עמך אנו, וישבתם לשמוע את קולות המנצחים והמנוצחים, כדי שתתחברו למנצחים, איך העזתם לעשות כדבר הרע הזה בחשבכם שמוזמתכם לא תתגלה, הרי ידעתם שלפני ה' נגלו כל תעלומות. (והוא גילה לי זאת בנבואה). כך פי' יונתן. והיא טענה נוקבת מאד. המצודות מסביר: אם תענה שממורך לב שבך לא יכלת להצטרף למלחמה, למה אם כן בחרת חלקך בין הגבולות בעבר הירדן כאשר אתה מוקף אויבים, האם בגלל ריבוי הצאן שרצונך לשמוע את שריקות העדרים הסכמת לגור במקומות מסוכנים למלחמה, וזה מוכיח שאין בך מורך לב ולכן בטחת בעצמך שתלחם באויביך, אם כן מדוע לא הצטרפת עתה למלחמת ישראל.

יו. גלעד בעבר הירדן שכנ - וכן מנשה שבעבר הירדן מדוע לא באתם לעזור

ודן למה יגור אניות - ושבט דן למה אספת רכושך לאינה שתוכל לברוח עמו

אשר ישב לחוף ימים - מילא אשר היות ויושב לחוף ימים לא היה יכול להשתתף

במלחמה

ועל מפרציו ישכון - כי ארצו פרוצה והיה צריך לשמור עליה

(הסבר)

ממשיכה דבורה בנבואה לתקוף את שאר השבטים שלא הצטרפו ואומרת, גלעד - חצי שבט מנשה שירש את הגלעד, מדוע לא באתם עתה לעזרת ישראל. רש"י לשיטתו לעיל שמה שנאמר מיני מכיר ירדו מחוקקים פירושו בעבר, כשכבשו במלכות עוג את כל חבל הארנב, ואין ראייה שהשתתפו עתה במלחמה, מפרש שתוקפת את מנשה שלא השתתף במלחמה. וזה מסתדר היטיב בפסוק כי תוקפת את ראובן, מנשה, ודן.

אך לשיטת הרד"ק שמבני מכיר ירדו מחוקקים פירשו לעזרת ברק, נאלץ להסביר כאן שזו המשך תוכחה לראובן, ואין לך לתרץ את עצמך שהיות ואתה בעבר הירדן אתה רחוק ממקום המלחמה ולכן לא באת, שהרי גלעד - מנשה גם הוא בעבר הירדן שכן ובכל זאת הגיע לעזור לאחיו להלחם.

* וכן תוקפת את דן, למה יגור = יאסוף, את רכושו לאניות, שיוכל לברוח אם יבין ינצח במלחמתו, לעבר הירדן. ובמקום לבוא לעזר לאחיו דואג לרכושו שלא יאבד.

* אך משלימה עם העובדה ששבט אשר לא הגיע ואומרת: אשר ישב לחוף ימים - נחלתו היא בגבול הים, לכן על מפרציו ישכון לא יכל לעזוב ארצו לצאת לעזרת אחיו שמא יתנפלו אויביו על עריו לפי שאינם מבוזרין. אך על האחרים מוענת.

יה. זבולון עם חרף נפשו למות - אך שבט זבולון הם הפקירו נפשם למות

במלחמה עם ברק ונפתלי על מרומי שדה - וכן שבט נפתלי על

מרום הר התבור

(הסבר)

היא חוזרת ומשבחת את זבולון ויששכר שהם היו חוט השדרה של המלחמה (ושאר השבטים באו רק לעזר) ואומרת: זבולון הוא עם שחרף נפשו במערכה למות, וכן יששכר על מרומי הר תבור.

וי"מ זבולון הוא עם שחרף נפשו במערכה למות ונפתלי עמו. ומסבירה היכן חרפו נפשם למות, על מרומי שדה.

יט. באו מלכים נלחמו - באו מלכים עם סיסרא להלחם עמו נגד ישראל

אז נלחמו מלכי כנען - ואז בקרב נלחמו עמו מלכי כנען

בתענך על מי מגדו - ולרוב חיליהם הגיע מחנה. הכנענים מתענך עד מי מגידו

בצע כסף לא לקחו - ולא דרשו על עזרתם כסף (ומדוע השבטים הנ"ל לא באו)

(הסבר)

הסבר הפסוק בתרגום ורש"י כמו שפירשנו במילים של הפסוק. (והסוגרים הוא תוספת המצודות, שזו תביעה על השבטים שלא הצטרפו בעוד הכנענים הצטרפו חיים לעזור ליבין.)

ההסבר במילים הוא הסברו של רש"י וברד"ק יש הסבר נוסף, שבנוסף לכל האנדרלמוסאי של החום ושטף המים, הסוסים השתגעו והתחילו לדהור והרגו אף הם במחנה סיסרא, והסבר הפסוק: אז גם היכו עקבי הסוסים בקפיצותיהם ובחוזקם שהרי הסוסים היו אבירים.

חלק ה' זה לעומת זה המקולל מול המברכת, תיאור מעשיה לפרטים ופעולת יעל (האכזרית-רחמנית) מול אם סיסרא. (הרחמנית-אכזרית).

כג. אורו מרוז – מקולל יהיה מרוז (י"א שהיה כוכב, וי"א אדם חשוב)

אמר מלאך ה' – אמר בלק שנהיה נביא ה'

ארו ארו ישיבה – מוחרם יהיה ומקוללים אלו . שיעמדו בארבע אמותיו

כי לא באו לעזרת ה' – כי לא באו וגיבוריו

לעזרת ה' בגבורים – לעזור כביכול לה' להלחם . בגיבורי כנען

(הסבר)

אורו מרוז, על דרך הפשט ביארו הרד"ק וסיעתו שזו עיר מסוימת שלא באה לעזרת ישראל במלחמה, והיו קרובים למקום המערכה ונתבקשו לבוא ולא באו, ולכן החרים ברכ (ומלאך ה', ת"י ברכ נביא ה', וברד"ק דבורה שלוהת ה' בנבואה).

וברש"י מובאת הגמרא במו"ק טז. יש אומרים שהוא כוכב וי"א שהוא אדם חשוב, ובארבע מאות שופרות החרים ברכ את מרוז. ובביאור ענין הכוכב מובא במעם לועז בשם הזוהר הקדוש, פתח רבי אחא ואמר, אורו מרוז אמר מלאך ה', בא וראה פסוק זה שהוא בסודות עליונים. בשעה שמסר הקב"ה את ביתו ביד מטרוניתא מסר לה כל כלי הזיין והרמחים והבליסטראות וכל אלו עורכים קרבות שלו וכו'. והם נקראים מלומדי מלחמה. ונאמר מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם עם סיסרא. וצוה להם הקב"ה להיות מוכנים לעשות קרב עם סיסרא וחילו כי שתי נקמות הכין להם ה'. האחת על שש מאות הרכב של מצרים, והשנייה על שלחצו את ישראל, ולכן נידונו בשני דינים, באש ובמים. שנאמר נחל קישון גרפם, ובאש, שנאמר הכוכבים ממסילותם. ובאותם הכוכבים יש כוכב אחד שלא בא לאותה נקמה ונתקלל לעולמים. כשבא להאיר באים כל הכוכבים ובוועים אותו ולכל סיעתו ואובדים מן העולם כמו שנאמר אורו מרוז אמר מלאך ה'. וכו'...

*ואם נסביר שהוא אדם חשוב נצטרך לומר שלא "באו" לעזרת ה' הכוונה לו ולאנשיו.

ובמעם לועז ביאר גם את כפל הלשון, כי לא באו לעזרת ה', לעזרת ה' בגבורים, משל לזאב ושועל שהיו מהלכים בדרך פגע בהם דב, ורצה לטורפם נלחם עמו הזאב מרורות עד שגרשו, אך השועל ברח והסתתר. כשניצח הזאב יצא השועל והחמיא לזאב על גבורתו. כעס עליו הזאב והיכן היית אתה, מדוע לא עזרת לי במלחמתי, ענה לו השועל אני רצתי להזעיק עזרה. אמר לו הזאב, שקרן שכמותך, עוזרים לא הזעקת לי, וגם אתה לא עזרת לי. גם כאן, אוררים מרוז שלא התפללתם להצלחתינו, (לא הזעקתם עזרה משמים) וזה לא באו לעזרת ה' ע"י תפילה. שכביכול מי שעוזר לישראל במלחמתם כעוזר לה' וגם לא באתם בעצמכן לעזור בגופכם להלחם, וזה לעזרת ה' בגבורים.

ובמדרש תנחומא: באו מלכים נלחמו, שלושים ואחד מלכים הלכו עם סיסרא כשהלך להלחם בישראל ונהרגו עמו, למה? שהיו מתאווים לשתות ממימי ישראל, ובקשו עם סיסרא ואמרו בבקשה ממך נבוא עמך בחינן שאנו מתאווים למלא כרסינו מן המים של ארץ ישראל, שנאמר, בתענג על מי מגידו בצע כסף לא לקחו. (יל"ש)

חלק ד' תיאור ניסי המלחמה.

כ. מן שמים נלחמו – וגם ה' שלח את צבאו שלא לוקח שכר,

הכוכבים ממסילותם – הכוכבים שצד אחד

נשאר בשמים וצד שני בארץ

נלחמו עם סיסרא – הם נלחמו עם סיסרא על ידי שהרתחו את מרכבות

הברזל ושריון החילים

(הסבר)

בני ישראל לא היו צריכים להלחם בעצמם, כי מן השמים נלחמו, ובאיזו צורה? הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא. רבינו סעדיה גאון מסביר שלכוכבים בשמים יש תפקיד למזן את האויר בארץ, כימה הוא כוכב הממונה על קור, וכסיל הוא כוכב הממונה על החום, וה' תלאם בצורה שהארץ ממוצעת ביניהם שישמר הקור והחום במידה הרצויה, וכאן שינה ה' את כוכב הכסיל ממסלולו, וע"כ עשה חום בלתי נסבל על מחנה סיסרא, וחימם להם את אופני המרכבות, והשריונים, וכן הרתיח את הטיט שהאדמה היתה סביב בוצית ורותחת, שגרמה לנשירת מלפי הסוסים כדלהלן, ומצד שני הכימה הוריד גשם רב ובכמות עזה עד שנחל קישון עלה על גדותיו ושטף בשטף אדיר את חיילי סיסרא שירדו להתקרר בנחל מחום הכסיל.

כא. נחל קישון גרפם – נחל קישון שירדו להתקרר בו טאטא אותם מהעולם

נחל קדומים נחל קישון – כי היה נחל קישון ערבות מזמן קדום

תדרכי נפשי עז – תרמוס נפשי ברגלי את עז גבורי כנען

(הסבר)

נחל קישון גרפם, טאטא אותם מהעולם כמגריפה הזו שגורפת את האפר מהכירה. והנחל הזה הקטן שהיה נחל קדום וידעו ממנו העמים והיכירוהו שאינו מזיק, והוא נחל שקט הוא פתאום עלה על גדותיו במהירות וגרפם, (ומה שהסברנו במילים הוא ע"פ הגמרא בפסחים דלעיל) וגודל הגם הוא שמיד אחר גריפתם תדרכי נפשי עז, כלומר שהנחל חזר למימדיו הקודמים ויכלתי לדרוך על ההרונים שהיי את חזקו של סיסרא.

כב. אז הלמו עקבי סוס – אז מחום הכוכבים נשלפו פרסות הסוסים ועקבי

הסוסים הוכו

מדהרות דהרות אביריו – מדהירת האבירים שרכבו עליהם

(הסבר)

כד. תברך מנשים – תבורך מפי הנשים
יעל אשת חבר הקני – יעל אשתו של חבר
ממשפחת יתרו הקיני

מנשים באהל תברך – יותר מארבע האמהות של
כלל ישראל היא תבורך

(הסבר)

אחרי שפירמה 2 סיבות על רוע מעשי מרוז, הסבירה 2 מעלות על יעל, ואמרה תבורך מנשים יעל: 1) אשת חבר הקני, והיה לה סיבה לא להרוג את סיסרא בגלל השלום שבין בעלה חבר ליבין, 2) מנשים באוהל, כי הרי דרך אשה להיות באוהל ולא לצאת למלחמה, והיא יצאה לקראתו מהאוהל וסיכנה עצמה והרגה גבור כמוהו.

ורש"י הסביר שיעל תבורך יותר מנשים ופירט איזה נשים, מהאמהות שרה רבקה רחל ולאה שנאמר בהם אוהל. שרה – הנה היא באוהל, רבקה – ויביאה האוהלה שרה אמן, רחל ולאה שנאמר ויצא מאוהל לאה ויבא באהל רחל (כשלבן חיפש את התרפים בכריחת יעקב). ומדוע תבורך מנשים אלו כי הם ילדו, אך אם היא לא הייתה מצילה את זרעם היו מתים עכשיו. מקורו בב"ר פרשה מח – טו, ר' אלעזר אמר מנשי דור המדבר שיושבות באהלים, שנאמר איש לפתח אוהלו, ולמה תבורך מהם? הם ילדו וקיימו את העולם ומה היה מועיל להם, שאלמלא היא היו אבודים. רבי שמואל בר נחמן אמר מן האמהות, הן ילדו וכו'. שאילולא היא כבר היו אבודין.

ובהוריות י: לפי הסבר הגמ' גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה, אע"פ שחטאה חשוב מעשיה לפני המקום יותר ממצוה שלא לשמה של האמהות ועי' רש"י בניזיר כג: על דרשה זו.

כה. מים שאל חלב נתנה – לסיסרא שביקש מים.

היא נתנה חלב לבדוק את עירנותו

בספל אדירים – בספל שרגילים לשתות בו מים

הקריבה חמאה – היא הביאה לו שומן החלב

(הסבר)

במילים של הפסוק הסברנו את הסברו של רש"י, ויש כאן תוספת על הנאמר בפרק הקודם, שהחלב היה מעורב עם שומן החלב שמרדים יותר. אך הרלב"ג מפרש, הוא ביקש מים, וכדי להרדימו שזו היתה תוכניתה המקורית נתנה לו חלב המרדים, ועוד בספל של מכובדים כדי לקנות את ליבו בראותו שהיא מכבדת אותו נתנה לו חמאה, או לבד, (וכוונת חמאה – חלב חמוץ הקרוי אצלינו גבינה) או מעורבב בחלב שומן החלב, שהוא מרדים יותר. ובמעשה זה מונח גבורת נפש גדולה, כי מהענין נראה שתכננה את הכל מתחילה, ועם כל זאת ללא כל מורא ופחד ובלי להסגיר את כוונתה ופחדיה הוליכה אותו שולל.

כו. ידה ליתד תשלחנה – את יד שמאלה שלחה
להחזיק את יתד האהל

וימינה להלמות עמלים – ואת יד ימינה להכות.

עם הפטיש את סיסרא העיף

והלמה סיסרא – והכתה בכח את סיסרא

מחקה ראשו – וחקקה חור בראשו

ומחצה וחלפה רקתו – וריסקה והעבירה את
היתד מעבר לרקה השניה ובארץ
(הסבר)

התרגום יונתן מוסיף כאן שיעל אשת חבר רצתה לקיים את הנאמר בתורת משה לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה, ולכן (לא לקחה הרב לערוף את ראשו שהיה מקל עליה אלא) ידה ליתד הושיטה, וימינה לפטיש הנפחים לשבור את הרשעים והאונסים הכתה את סיסרא שברה ראשו פצעה מוחו, והעבירה את היתד ברקותיו.

כו. בין רגליה כרע – לפני רגליה כרע (שתצילו)
נפל שכב – לאחר ששתה את החלב נפל מעיפות
ושכב לישון

בין רגליה כרע נפל – בין רגליה (כשנעצה בו את
היתד עמדה כשרגליה בשתי

צידי ונראה כמו שמשתחוה
לה) שכרע נפל מת

באשר כרע שם נפל שדוד – במקום שכרע לנוח
שם נפל הרוג

(הסבר)

פירשנו לפי דרשת ר"ש בן לקיש. אך עיין בהוריות י:
דרשת ר' יוחנן בשם רשב"י.

ובתנא דבי אליהו (פ"ט) ומה נשתנית יעל אשת חבר הקיני מכל הנשים כולם שבאת תשועה גדולה לישראל על ידה? וכו' כך אמרו חכמים, יעל אשה כשרה הייתה ועושה רצון בעלה הייתה. מכאן אמרו חכמים אין לך אשה כשרה מנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה.

* ועוד אמרו חז"ל (שמ"ר פ"ד – ב') נאמר במשלי (יז) – יז) בכל עת אהב הרע (בכל זמן אוהב את החברים) ואח לצרה יולד. מי היה אוהב הריע? זה יתרו שקיבל למשה כשהיה בורח מפני פרעה. מכאן אתה למד מי שקבל על עצמו לעשות מצוה אין אותה מצוה פוסקת מביתו. מצותו של יתרו שקיבל לתוך ביתו נואל (משה) שברה מפני השונא (פרעה), – עמד לביתו שקיבל לשונא (סיסרא) שברה מפני השונא (ברק) והרגו. ואיזה זה? זה סיסרא שנאמר וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקיני. וכתוב ובני קיני חותן משה. וכו' העולה ממדרש זה שזכות זו של הצלת כל כלל ישראל ניתנה לה בגלל שלפני דורות רבים אבי זקנה היציל את משה במנוסתו ולא הרגו כיועץ פרעה.

כה. בעד החלון נשקפה – דרך החלון הסתכלה

ותיבב – והביטה (לשון בבת העין, או ויללה –

=השמיעה קולות שבר וכאב)

אם סיסרא – אמו של סיסרא

בעד האשנב – והציצה מפעם לפעם דרך הסורג
מדוע בשש רכבו לבוא – מדוע מתעכב רכבו
מלחזור

מדוע אחרו פעמי מרכבותיו – מדוע מאחרים
לשמוע את צעדת מרכבותיו

(הסבר)

שכיסתה אותו בשמיכה. וחכמות שרותיה ענו לה (1) שהם מחלקים שלל רחם רחמתיים לראש גבר. (2) שלל בגדים צבעוניים לסיסרא, ושלל בגדי ריקמה. אך אף היא תשיב שאמריה מה שליבה אומר לה, יבוא עליה ולא על בנה סיסרא.

לא. כן יאבדו כל אויביך ה' – אכן תנחומי הבל .
ניחמה, והלואי שכך ימותו כל .
אויבי ה'

ואהביו כצאת השמש בגברתו – ואוהבי ה'
יורחו כאור השמש בחזקו .
שהוא פי 343 מהאור הנוכחי .
($343=7 \times 49=7 \times 7$)

ותשקט הארץ ארבעים שנה. – ומסיים הנביא .
שאחר מלחמה זו שקמה הארץ .
40 שנה.

(הסבר)

ההסבר במילים הוא דברי רש"י ז"ל.

ובחז"ל ניטין לו: ת"ר הנעלבים ואינם עולבים, שומעין חרפתן ואין משיבים עושים מאהבה ושמהים ביסורים עליהם הכתוב אומר: ואוהביו כצאת השמש בגברתו. ודברי חז"ל אלו צריכים ביאור מכמה פנים.

(1) מה זה שידך לשירת דבורה,
(2) לכאורה יש כאן כפל לשון, שהרי הנעלבים ואינם עולבים הוא דומה לשומעים חרפתן ואינם משיבים.
(3) מה קשר בין עושים מאהבה ושמהים ביסורים.

(4) מה שידך מידות אלו לשמש בגברתו.

ויש לתרץ בהקדים הרגשה אחרת, שלכאורה היה ברק צריך להעלב מאד משירה זו, שכן את המלחמה בפועל, עכ"פ שה שכן היה צריך לעשות ולדרוף עשה הוא. ובשירה מיוחס כל הגבורה לדבורה וברק מפל שבטפלים. שאמרה עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל, וכן ותשר דבורה ראשון ורק אח"כ וברק בן אבינועם ולא הקדימו אפילו פעם אחת את ברק לדבורה בשירה לומר שהם שוים. וע"ז אמרו שדרגת ברק הגיעה בזה לכצאת השמש בגברתו, ונבאר קודם את 3 הדרגות,

(1) נעלבים מחבריהם ויכולים להשיבם מנה אחת אפים ויש להם מה להשיב ובכל זאת אינם עולבים. הרי זו גבורה נפשית מאד לשתוק ולשמוע בזיונות.

(2) שומעים חרפתן, ואינם משיבים אפילו בנחת, כי כשישבנו בנחת ודבריו יתקבלו בלעג בנקל יוכל להגדר לענות חורפיו דבר שהרי מדובר שיש לו מה לענות, וע"כ מתאמץ לשתוק לגמרי, וזו מעלה נוספת.

(3) עושין מאהבה, נבין מאמר זה בהקדמת הגמרא ביבמות מה. תניא רבי הנינא בנו של ר"ג אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעונים ויסורין באים עליהם וכו' אבא חנן אומר משום רבי אלעזר לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה. (וברש"י מיראת גהינום והפורענות לבוא עליהם). הרי שהעושה מיראה יסורין באין עליו אבל העושה מאהבת המקום ובכל זאת יסורין באים עליו ואינו מתרעם ה"ו אלא עוד שמח ביסורין (בידעו שבאים למרק עונותיו) עליו הכתוב אומר ואוהביו, כי כדי להגיע לדרגה זו להיות נעלב ואינו עולב חייב להיות אוהב המקום, ולכן כיון שליבו תמים עם ה' לא

דבורה מתארת ברוח הקודש את הנעשה בזמן זה בבית סיסרא, ואומרת, אם סיסרא שבנה כבש את כל העולם בכוחו, ועבשיו במרד ישראל נותר לו רק לכבוש עם דל בלי כלי נשק, וחשבה שהולך לרגע קט וחוזר, והיה רגיל לבוא בכל יום לביתו בשעה שלישית או רביעית, ועתה כבר הגיעה שעה שישית ועדין לא חזר, השקיפה בעד החלון מדוע מתעכב רכבו מלחזו (תלתה הדבר בתקלה ברכב) מדוע אחרו פעמי מרכבותיו לשלוח לי ידיעה על נצחוננו *וי"א שחלון זה הוא מראה לטושה שדרכה רואים בכוכבים את מצב בנה, וכשראתה אותו ברע, יבכה בקול הנוק כדי לא לשבור את הסובבים אותה, אך משעבר זמן רב הציצה דרך האשנב, כי לא מתאים לאשה חשובה כמוה להסתכל מהחלון לעיני צופים מרשות הרבים.

* ואמרו חז"ל מאה פעיות פעתה אם סיסרא שכן ממילים בעד החלון עד סוף הפסוק תשיב אמריה לה יש 101 תיבות כנגד 101 פעיות שפעתה שכולם היו פעיות אכזריות להזכיר דינים על ישראל חוץ מאחת מהם שהיתה פעית כאב אם על בנה, וכדי לבטל את 100 פעיות אכזריות אנו תוקעים מאה תקיעות בראש השנה.

כמ. חכמות שרותיה תענינה – החכמות שבין שרותיה ענו לה

אף היא תשיב אמריה לה – וגם היא ענתה .
מאמר תנחומים לעצמה אין .
לי מה לדאוג

(הסבר)

שרותיה החכמות ניחמה (ובחז"ל תוספתא סוטה, וירושלמי סוטה (פ"ט ה"ו) חכמות – אשתו וכלותיו של סיסרא, ואף היא חזרה וניחמה את עצמה בחזרה את דבריהם.

ל. הלא ימצאו יחלקו שלל – הרי הם ימצאו שם .
שלל רב ומתעכבים לחלוק .
אותו ביניהם
רחם רחמתיים לראש גבר – נערה או שתים לכל .
אחד

שלל צבעים לסיסרא – השלל של הבגדים
הצבעוניים והחשובים ביותר
ינתן לסיסרא כי הוא שר הצבא
שלל צבעים רקמה – שלל של בגדים צבעוניים
עם רקמה

צבע רקמתיים לצוארי שלל – בגדים הרקומים
משני צדדים לראשי החיל הבוזזים
(לצוארי – לראשי, רד"ק)

(הסבר)

הם מצאו שם שלל רב, ומתעכבים לחלוק אותו, רחם – ביטוי לאשה (כמו כל פטר רחם) או רחמתיים כלומר בשללם יש נערה או שתים לכל אחד (וברש"י כתב אחרת עיי"ש) וההמשך כמבואר במילים.

ובמעם לועז – שראתה בכשפיה 2 מראות, (1) היא ראתה 2 נשים. (2) היא ראתה דם. (ויש מוסיפים שראתה גם בגד) – ובאמת ראתה את דבורה ויעל, ששפכו את דמו, ויעל

איכפת לו מה יאמרו בני אדם. דרגתם כצאת השמש בגבורתו, כי גם הירח ניסתה לקטרן על השמש ואמרה אי אפשר לשני מלכים לשמש בכתר אחד, ומה היה בסופה, השמש יצאה בגבורתה והירח נתקמנה. ועוד כשהשמש מאירה על כל מיני מקומות בזוים ושפלים האם נגרע משהו מערכת השמש עבור זה, ודאי שלא, ה"ה מכל החרפות לא יגרע בסוף ממנו כלום ועתיד להאיר לעולם כשמש לרוב שברו.

וממילא בסוף השירה נאמר בנבואה לברק ששמע את מפילותו ושתק וקיבל את זה באהבה, שסופו יהיה שאורו יבהיק ויזרח כצאת השמש בגבורתו. (פירוש זה הוא מתוך מפרשי העין יעקב שם.)